

Kuthy Örs

Könyv Orosz Jánosról

Orosz Jánosról, a hetvenéves festőművészről ősszel jelent meg először érdemleges könyv, amely Szabó Lilla ötvenoldalnyi tanulmányával és hetvennyolc festmény színes reprodukciójával ad áttekintést az impozáns életmű hatvanas évektől máig terjedő szakaszáról.

Elmúlt a gyönyörű és iszonyú XX. század. Gyönyörű volt, mert a létből számunkra csak ez a villanás adatott – “a többi néma csend”, és iszonyú, mert nem gyilkolták még egymást soha ennyit az emberek. A jövő történéseinek a tárgyilagosság lesz a dolguk; számunkra azok a művészek a meggyőző tanúk, akik megélték az évszázad második felét. Egy képzőművésznek sem erköcsi, sem esztétikai megítélése szempontjából nem elsődleges, hogy művészete milyen mértékben tükrözi kora politikai történéseit. Bonnard képei a negyvenes években is a posztimpresszionizmus szép káprázatait, ugyanakkor Picasso Dora Maar számtalan képmásával a kor minden keservét kifejezi. Orosz János művészete inkább az utóbbi mentalitással mond sokat egyre zsugorodó glóbuszunk egyik legkeservesebb – magyar – foltjának legutóbbi fél századáról. Úgy hiszem, a késő utókor is sokat fog megérezni emez életmű segítségével abból, amit itt és most az ember, “ez örült sár, ez istenarcú lény” művelt.

A könyv a művész *Sorozatok* című kiállításához kapcsolódva nem ad képet a fiatal festő munkás- és munkaábrázolásairól, amelyeknek nem volt közülük a szocreálhoz, annál több a paraszti és munkáslét minden keservének és szépségének megéléséhez. “A vonattetőn hasaltam keresztben” – bizony József Attila-féle életkezdet volt ez is, annyival szerencsésebb talán, hogy a nagyszerű szülők mindhalálig együtt tartották a családot. A szülőkről festett, szeretettől sugárzó képek közül a könyv csak egyet reprodukál, a monográfiaíró által tévesen a legújabbak közé sorolt, valójában 1960-as, '98-ban némileg átfestett *Siratást*. A két távoli évszám örök jelenlétükre utal. Kár, hogy sok mindent nem kérdezhetünk meg többé tőlük. Nem szerepel, sajnos, a *Paradiso perduto* – az olaszországi időszak egyik fő műve – sem; laikus, lelkes műgyűjtőként soha áhítatosabb szeretkezésjelenetet nem láttam.

A könyv képanyaga az Olaszországból hozott triptichonnal, a *Megégett emberekkel* indul. A reneszánsz csodáit befogadva a festő alapélménye mégis a rettenet, hogy a modern civilizáció minden tegnapi és mai csodát fenyeget. Érdemes a kissé halványra sikeredett reprók helyett megnézni az eredetit a győri Patkó-gyűjteményben, átérezve az inkább faragott, égetett, gyötört, mint festett képhármas üzenetét. Pogány triptichon, vagy egy pillanatra újra közös gyökereikre találtak: vallás és művészet?

Az emberek helyett a tenger nyújtott vigaszt a művészeknek. A *Nap-homok-tenger* tíz hatalmas vásznát lelkesen üdvözölte Nagy László, Pilinszky János – és évtizedekkel később négyéves unokám, aki hiába kérte, hogy mutassam meg külön-külön a napot, a homokot és a tengert meg a néniket. Természeti és női formák egymásba olvadva kavarnak itt, fehértől liláig izzó színorgiában, mégis szelíd derűvel, és úgy játszanak egymásba figurativitás és absztrakció, színek és vonalak egy boldog pillanatra, ahogy az embernek és a természetnek kéne tartósan egymásra találniuk. Az emberöltővel ezelőtti fehértől liláig izzó kiállítás óta a közönség most az Ernst Múzeumban élhette át újra a sorozat nyújtotta panteista élményt, amely a kiváló térben vetekedett Matisse vence-i kápolnájának hatásával. Azután a képek egy kecskeméti kitérő után visszatértek a Legfelsőbb Igazságügyi Tanács palotájába, ahol a Nemzeti Galéria letéteként csak az ott dolgozó jogászok számára láthatók. Ez a kuriózum alapvető problémára utal: kiélheti-e adottságait a képzőművész, aki nemcsak lakásdíszeket készít, hanem elsősorban is közösségi közlendője lenne. Hol érvényesülhettek Orosz János murális adottságai? A Győri Ifjúsági Ház gyönyörű organikus absztrakt mozaikjához mostanság egy könyvkereskedő polcai támaszkodnak.

A *Tisza*-sorozat (a sorozatcím a költő- és filmesbarátokkal megélt nagy tiszai kaland emléke) fő művei: a *Nap, hold, állatok* és a *Búcsúzik a lovacska* annak a mítoszokkal átszőtt, végórát élő világnak bartóki intenzitású üzenetei, amely édesanyja meséiben, falusi élményeiben bűvópatakként még eljutott a később művészé érő kiskamaszig. A pillészárnyú, duzzadó heréjű lovacska és egyszarvú gondozója meg a mesebeli áldozati állatok és áldozóik nyilván csodálkoztak, mikor lemostuk róluk a múzeumi raktárak évtizedes porát, és felcsillanó színeik újra emberi tekintetekkel találkozhattak. Ami a színeket illeti, Derkovits rémlik fel, ő is ezüsttel, rózsaszínnel tudott súlyos létkérdéseket felidézni.

Régi vágyam teljesült a kiállítás rendezőjeként, amikor sikerült szembesíteni Orosz János két nagy sorozatát: az *Egy ember keresését* és a *Korpuszokat*. A két sorozatot két évtized választja el egymástól, és látszólag a téma is ellentétes: egyrészt a művészet hőse, Picasso (a parafrázisok kiindulópontját öregkori fotók képezték), aki a végsőkig ragaszkodik a léthez – másrészt a vallás hőse (parafrázisok persze ezek is, hiszen nem ismerjük a valaha élt Jézus igazi arcát), aki önként lemond emberi létéről. A szembesítés mégis arról tanúskodott, hogy a két óriás is azokból a bizonyos közös gyökerekből táplálkozott. A *Picassók* technikailag és érzelmileg sokrétűek, a bohóckodó, a mohó, az érzéki, az adni akaró, a halállal szemező öreg nemcsak Pablo mester, hanem általában a művész is. A *Korpuszokból* a nagy hármaskép alighanem ikonográfiai újdonság, én legalábbis nem ismerem olyan triptichont, amelyen a latrok szenvedő emberekként külön oltárszárnyakat kaptak volna. A Megfeszített magányos, Máriának és Jánosnak csak a feje tűnik fel az alsó képsíkokban. Törött lábú pléhkrisztus a búzaföld szélén: előbb, mint a hagyományos ábrázolások. Az alsó nagy templomi teret egy ízben betöltő tizenöt *Korpusz*ból a könyv, sajnos, csak keveset közöl. Mit mondhatnak egymásnak a két falon egymással szemben sorakozó nagy Magányosok a véges és végtelen ijesztő ellentmondásáról, amelyet a keresztény mitológia az Ember Fiának istenné transzponálásával

vél feloldani, a Művész meg így sóhajtott fel egy ízben: “Szeretnék mindig a jelenben maradni!” Melyikük mondta: “Éli, éli, lámá sábáktáni!”

Virágos bolygó, Nagy László földi vonulása: a sorozatok reális és absztrakt, emberi és kozmikus tényezők szerves egységét valósítják meg. Az előbbiből talán a *Végjáték* utolsó ítéleti ege alatt tébláboló társaság, az utóbbiból a *Virágokkal koccintó Fiú* hangulata rezeg legtovább a szemlélőben.

A *Magyar sámánok* cím mintegy tiszteletadás Zolnay Vilmos emlékének: már megint a gyökerek! Az évtizedek folyamán készült portrék (már ahol nem fantázialények és állatok keverednek valós élőkkel és holtakkal) a kiállítás alkalmából álltak össze meggyőző sorozattá. Ady életfatörzsén Székely Aladár fotójáról ideszármazott lenyűgöző fej, Nagy László *Jó pásztorként* áll az elődök, barátok, szellemalakok és a művész családja körében, Bartók mágusszemei Amerikából néznek vissza ránk, Kondor tört arca, Marsall lobonca, a színészkirály Latinovits, a madarat melengető Cserhalmi, Sára prófétaköntösében, Csoóri hiperrealista zekéjében, mind segítettek nekünk túlélni az évszázadot. No meg Orosz János macskával és virággal.

A *Mai mesék* tán a Grimm-meséknél is horrorisztikusabbak. A sorozat két nagy címadó képén nagy a tülekedés, a történelmi jelmez és az angol úri divat egyaránt rossz göncként lóg az alakokon. A *Zsoldos* 35x13 cm-es méretét meghazudtoló monumentális hatással mutatja fel a XX. század szörnyetegét, aki “önként, kéjjel öl, nem csak parancsra”. A *Csend* és az *Új élet* ifjú szerelmesei meg a tulipánerdőben lovagló *Testvérek* nem vesznek tudomást róla.

Rajzilag és festőileg, emberi és művészi tekintetben az eddigi életmű nagy lélegzetű záróakkordja az *Íme az ember* sorozat. A jó és a rossz talán kiegyensúlyozottabban kavargat itt, mint a *Mai mesék*ben. Nem dönthető el persze, hogy a nyüzsgő alakok jó vagy rossz szándékkal nyújtják-e egymás felé a karjukat, vagy dugják össze a fejüket – de a vonalak tánca és a színek káprázata reményt ad, amennyit művészet egyáltalán adhat. Úgy tűnik, hogy Csontváry monumentális látomásai, Derkovits pasztell-ezüst víziói, Egry panteisztikus fényei, Farkas István elegáns komorsága, Tóth Menyhért fehérbe torkolló népi-kozmikus káprázatai után, melyek mind egyetemes módon voltak magyarok és magyarul egyetemesek, festészetünk vizionárius vonulatának újabb hegycúcsához érkeztünk. Kérdés: van-e igény magashegyi tűrákra?

A könyv érdemleges visszhangjáról nincs tudomásom. Rózsa Gyula fanyalgó recenziója egyszerűen említetlenül hagy a tíz sorozatból hatot. Lehet mégis, hogy Orosz János művészete ifjú szívekben él majd tovább? (Már megint egy irodalmi idézet – ilyen ország ez. Tán megérjük még, hogy a vizuális kultúra is virul majd.)

A tárgyalt könyv kapcsán nem eshetett szó Orosz Jánosról, a szobrászművészről. Ilyen könyv és kiállítás még várat magára, s ezek indokoltságát meggyőzően bizonyították a kecskeméti kiállítás fa, fém, márvány, kerámia kispasztikái. Monumentális szobrászata is figyelemre

méltó. Majd újabb szponzorokkal addig hadd szaporodjanak a nipppek és a politikai indíttatású emlékműszobrok.